

AGRESJA W SZKOLE

Agresja to zjawisko negatywne. Jest ono jednak codziennym elementem naszego życia. Coraz częściej mamy z nią do czynienia w szkole. Tkwi w osobowości prawie każdego człowieka.

W literaturze **agresją** nazywa się zachowanie zwrócone przeciw innym osobom (również przeciw samemu sobie) i przedmiotom oraz działanie na ich szkodę. Agresja może przybierać formy fizyczne i psychiczne np.: objawy przemocy fizycznej, zadawanie ran, dyskryminacja, obraza ustna itd.

1. **Agresją słowną** jest ublizanie, grożenie, wyśmiewanie, dokuczanie, obrzucanie wyzwiskami, ośmieszanie, uszczypliwości lub kpiny. Jej konsekwencje to poczucie zagrożenia, odrzucenie i wyizolowanie drugiej osoby z grupy.
2. **Agresja fizyczna**, to fizyczny atak na drugą osobę lub jej własność. Najczęściej przybiera formę bezpośrednią, a więc taką, kiedy dochodzi do fizycznego kontaktu agresora z ofiarą np. w postaci uderzeń, popchnięć, kopnięć lub zadawania ran. Agresja fizyczna może mieć charakter instrumentalny i emocjonalny.
 - Z agresją instrumentalną mamy do czynienia wtedy, gdy agresor chce coś zdobyć lub osiągnąć jakiś cel np. wymuszanie pieniędzy.
 - Agresja emocjonalna występuje wtedy, gdy dziecko przeżywa lęk lub złość, np. dziecko może zachować się agresywnie w sytuacji, kiedy zostało wyśmiane przez nauczyciela przed całą klasą. Ze słowem agresja związane jest też pojęcie "stosowanie przemocy". Niektórzy autorzy uważają, że o agresji można mówić wtedy, gdy obie strony mają podobną siłę fizyczną i psychiczną. Stosowanie przemocy oznacza natomiast takie sytuacje, gdzie brak jest równowagi sił (np. młodszy, słabszy fizycznie i psychicznie).

W literaturze znane są trzy główne teorie wyjaśniające pochodzenie ludzkiej agresji:

- I teoria instynktów, która mówi, że agresja jest instynktem wrodzonym i że człowiek z

- natury zachowuje się agresywnie i stosuje przemoc.
- II teoria frustracji, wg. której przyczyną zachowań agresywnych jest przeżywana frustracja, będące wynikiem zablokowania zaspokojenia potrzeb.
- III teoria, społecznego uczenia się, która mówi, że ludzie uczą się zachowań agresywnych przez naśladownictwo.

PRZYCZYNY AGRESJI

I. ŚRODOWISKO RODZINNE

Analiza zjawiska agresji i przemocy wśród dzieci wskazuje na to, że ważny wpływ na powstawanie zachowań agresywnych ma otoczenie, szczególnie środowisko rodzinne. Dzieci częściej są agresywne, jeżeli mają do czynienia z agresją i przemocą w rodzinie, kiedy w rodzinie panuje chaos, a role matki i ojca nie są w pełni realizowane. Może się to wyrażać min. przez:

- negatywny lub chłodny stosunek emocjonalny rodziców do dziecka
 - brak wyznaczonych granic, których dziecku nie wolno przekraczać w zachowaniu wobec rodziców, rodzeństwa lub innych osób
 - brak reakcji ze strony rodziców w rozpoznawaniu i akceptowaniu dziecięcych zachowań. Dzieci, które czują się bezpiecznie w swoich relacjach z rodzicami są mniej agresywne i lepiej radzą sobie z emocjami. Gdy otacza się je miłością i zainteresowaniem mają mało powodów do agresji i wrogości. Uciekają się do niej wtedy, gdy się boją, są osamotnione i pełne rozterek lub gdy mają silną potrzebę akceptacji, bądź zwrócenia na siebie uwagi. Dzieci powinny nauczyć się, że zachowania skierowane do innych ludzi oraz do nich samych nie powinny przekraczać określonych granic. Jeżeli nauczą się stosowania zachowań agresywnych i przemocy, jako metody na rozwiązywanie problemów, a ze strony dorosłych spotkają się z pobłażliwością lub akceptacją swego zachowania, to poziom agresji prawdopodobnie u nich wzrośnie. Ważne jest aby być konsekwentnym w stosowaniu dyscypliny.
- Dzieci, które miały do czynienia z agresją i przemocą w rodzinie, jako metodą wychowawczą, uczą się jej stosowania w relacji z innymi ludźmi.

II. SZKOŁA

jako instytucja wraz z jej uwarunkowaniami pedagogicznymi oraz sposobem organizacji procesu dydaktycznego, może również przyczynić się do powstawania zachowań agresywnych (zarówno uczniów, jak i nauczycieli).

Czynniki **instytucjonalno-organizacyjne**, które na to wpływają, to min.:

- zbyt dużo dzieci w klasach - zbyt dużo czasu spędzonego w sposób ukierunkowany
- za mało możliwości wycofania się z pracy grupowej oraz zbyt mało możliwości tworzenia
- ograniczona ruchliwość (za dużo siedzenia na krzesłach lub przy stołach, za mało przestrzeni i okazji do ruchu)
- struktura organizacyjna szkoły (nauka zmianowa, "okienka", zmiana nauczycieli itp.)
- ogólny standard budynku i otoczenia, oświetlenie, poziom hałasu, wystrój pomieszczeń (zbyt mało lub zbyt dużo bodźców sprzyja agresji).

Przyczyny psychologiczne, które powodują wzrost zachowań agresywnych dzieci są następujące:

- frustracje wynikające z braku dobrego kontaktu z dorosłymi lub agresja z ich strony
- niskie poczucie własnej wartości, połączone z dużą ilością otrzymanych przez nich negatywnych komunikatów od dorosłych
- modelowanie zachowań agresywnych w mediach, subkulturach
- brak jasnych i przestrzeganych reguł życia szkolnego
- mała umiejętność radzenia sobie z przeżywaniem silnych i negatywnych uczuć a zwłaszcza złości
- brak umiejętności konstruktywnego rozwiązywania sytuacji konfliktowych
- frustracja spowodowana brakiem perspektyw życiowych.

Uwarunkowanie pedagogiczne, to min.:

- ◆ zbyt rzadko wykorzystywane umiejętności konstruktywnego rozwiązania sytuacji przez nauczycieli
- ◆ niewłaściwe sposoby komunikowania się z uczniami, powodujące ich agresję (poniżanie, krytykowanie, wyśmiewanie lub niezauważanie osiągnięć uczniów)
- ◆ nieumiejętności radzenia sobie z przeżywaniem silnych i trudnych uczuć (także wynikających z kontaktów z uczniami)

- ◆ nieskuteczne rozładowanie napięć podczas lekcji (nastawienie na szybki efekt, bez uwzględnienia przyczyn i warunków). Psychologowie holenderscy z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Amsterdamie są zdania, że nauczyciel ma ogromny wpływ na zjawisko agresji i przemocy w klasie szkolnej.

Zajmowali się oni min. fazami rozwoju grupy, jaką jest klasa oraz rolę, jaką może spełnić nauczyciel w poszczególnych etapach – tak, aby zapobiegać zachowaniom agresywnym dzieci.

Fazy są następujące:

1. Rozpoznanie: kim jesteśmy, czego możemy od siebie oczekiwać, jak będziemy się do siebie odnosić. Rola nauczyciela polega tu na stworzeniu atmosfery, w której uczniowie będą mogli się poznawać i przedstawić swoje oczekiwania.

2. Regulowanie wpływów każdego ucznia, czyli tworzenie ról i relacji.

Rola nauczyciela polega w tej fazie na dalszym utrzymywaniu poczucia bezpieczeństwa i stwarzania okazji do budowania więzi między uczniami. Ważne jest, aby nauczyciel sam nie przypisywał uczniom określonych ról.

3. Ustalenie wartości i norm - w tej fazie uczniowie ustalają co w ich klasie będzie ważne - jakie działania, zachowania będą uchodziły za dobre, a jakie za złe.

Ta faza jest niezwykle ważna dla atmosfery w klasie. Nauczyciel ma znaczący wpływ na formowanie się tych zasad.

Co się dzieje w klasie, w której panuje negatywna atmosfera, gdzie dominują najsilniejsi, gdzie nie ma współpracy, a między uczniami toczy się walka? Klasa taka będzie poszukiwała kozła ofiarnego, by odreagować swoją frustrację i agresję na jednostce, która nie może się bronić.

Nauczyciel na niewłaściwe zachowanie ucznia nie może reagować gwałtownie ani biernie, gdyż wywoła u niego agresję lub lekceważenie. Szacunek okazany uczniom, pewność i stanowczość w działaniu, stosowanie kar wynikających bezpośrednio ze złego zachowania, rzeczowo uzasadnionych, może z czasem doprowadzić do zrozumienia przez ucznia przyczyn jego złego zachowania.

III. TELEWIZJA I INNE ŚRODKI MASOWEGO PRZEKAZU – między innymi (bajeczki, kreskówki, filmy, wiadomości).

Badania psychologów pokazują, że przemoc w telewizji może:

- wpływać na agresywne zachowanie
- tłumić wrażliwość w odbiorze realnego życia

Brutalny obraz i z filmu i z wiadomości często dziecko odbiera w ten sam sposób. Dla niego oba zdarzenia są fikcją. Wytwarza się w dziecku przekonanie, że człowiek jest niezniszczalny "**zabili go i uciekł**", "ma drugie lub kolejne życie" np. w grach komputerowych. Musi też być "**twardzielem**" – najważniejsza jest siła, pieniądze, władza; nie liczą się uczucia i sentymenty.

Przemoc w środkach masowego przekazu jest niestety codziennością.

4. Kolejne przyczyny zachowań agresywnych to:

- ♣ mało rozwinięta samokontrola swoich emocji. Dzieci mają wówczas ogromne kłopoty w radzeniu sobie ze strachem, lękiem, poczuciem krzywdy lub winy i nie są w stanie przewidzieć swoich reakcji emocjonalnych – nie kontrolują swoich zachowań
- ♣ ustabilizowane wzory zachowań agresywnych i stosowania przemocy zapewniają im odnoszenie sukcesów i są dla nich nagradzające
- ♣ używanie alkoholu i narkotyków. Alkohol powoduje wzrost zachowań agresywnych, ponieważ obniża kontrolę i ogranicza właściwą ocenę sytuacji. Podobnie reaguje człowiek pod wpływem narkotyków.
- ♣ usposobienie dziecka. Istnieje większe prawdopodobieństwo, że agresja rozwija się u dziecka aktywnego, o większym temperamencie niż u dziecka o temperamencie łagodniejszym.

Zdarza się też, że dzieci "**grzeczne**" decydują się w końcu na manifestację własnych uczuć, emocji. Może to być zamknięcie, izolacja, ale również autoagresja.

PSYCHOLOGICZNY PORTRET AGRESORA

Typowych agresorów charakteryzuje stosowanie przemocy wobec rówieśników. Mają stosunkowo małą samokontrolę i tendencję do zachowań agresywnych wtedy, gdy przeżywają strach lub stres. Stosują agresję i przemoc, gdy cierpią z powodów osobistych, rodzinnych i społecznych. Łatwo wpadają we frustrację, są impulsywni, mają stałe wzorce do zachowań agresywnych i stosowania przemocy (nie tylko w stosunku do swoich rówieśników, ale również wobec dorosłych - zarówno nauczycieli jak i rodziców).

W powszechnej opinii psychologów i psychiatrów, osoby o agresywnym zachowaniu są w rzeczywistości niespokojne i niepewne siebie.

Agresorzy wykazują dużą aktywność i energię, chcą panować nad otoczeniem podporządkowując sobie innych i czerpią z tego satysfakcję. Wychowują się w rodzinach z licznymi problemami (alkoholizm, przestępstwa, przemoc, rozwody, itp.), gdzie dorośli stosują podwójne wzorce zachowań (np. co innego mówią, a co innego robią) i znajdują się w trudnych warunkach materialnych. To wszystko może wywoływać w nich wrogość wobec otoczenia.

Agresorzy czerpią korzyści materialne i psychiczne ze swojej przemocy. Ich ofiary muszą dostarczać im np. papierosy lub inne rzeczy, mające dla nich wartość. Warto dodać, że agresorzy cieszą się swoistym prestiżem w najbliższym otoczeniu (koledzy, znajomi).
Dzieci agresywne:

- ☛ dokuczają, wyśmiewają, ośmieszają, przezywają, robią sobie żarty - bijąc popychając, kopiąc - swoją agresję kierują głównie do słabszych, bezbronych
- ☛ mają potrzebę dominacji wobec innych, chcą ich podporządkować sobie, używając groźby i siły, bronią własnych praw, lekceważąc prawa innych
- ☛ łatwo popadają w gniew, są impulsywni, sfrustrowani
- ☛ nie umieją poradzić sobie z trudnościami i przeciwnościami, trudno jest im stosować się do ogólnie przyjętych reguł
- ☛ generalnie są nastawieni "na nie", przyjmują postawy wrogie
- ☛ są zadowoleni z własnych zachowań, bez poczucia wstydu i winy

- ☹ mają łatwy kontakt z otoczeniem, umieją się wybronić w trudnej sytuacji, mają na wszystko odpowiedź
- ☹ są biegłe w udawaniu
- ☹ dość wcześnie prezentują zachowanie antyspołeczne tj. kradzież, wandalizm, picie alkoholu.

PSYCHOLOGICZNY PORTRET OFIARY

Są to najczęściej osoby z niską samooceną, niepewne, ostrożne, wrażliwe dzieci, które:

- ☹ przezywane, wyśmiewane, ośmieszane, poniżane, zmuszane do posłuszeństwa, obwiniane, nie są akceptowane przez innych, wstydzą się, że są sprowadzane do roli ofiary, są z tego powodu nieszczęśliwe i załamane
- ☹ w desperacki sposób próbują zdobyć akceptację agresorów (np. kradną dla nich)
- ☹ strach, zamknięcie w sobie i negatywne wyobrażenie o sobie powoduje, że nie są zdolne do wyrażania swoich uczuć i dobrej komunikacji z otoczeniem
- ☹ są wyizolowane, samotne
- ☹ mają nieoczekiwane zmiany nastroju - irytacje i nagłe wybuchy,
- ☹ nagłe nie lubią szkoły i unikają chodzenia do niej,
- ☹ spóźniają się do szkoły, w szkole trzymają się blisko nauczycieli lub innych dorosłych
- ☹ tracą zainteresowanie nauką i mają z nią kłopoty
- ☹ mają trudności z zabraniem głosu w klasie, sprawiają wrażenie niespokojnych i niepewnych siebie
- ☹ często skarżą się na bóle głowy, brzucha (zwłaszcza rano), nie mają apetytu
- ☹ mają siniaki, rany zadrapania, okaleczenia, podarte ubrania, zniszczone rzeczy osobiste, czego nie można wyjaśnić w racjonalny sposób, a co oznacza, że powstały w wyniku fizycznych na nie napadów.

Prawie w każdej klasie można znaleźć uczniów, którzy przyjmują postawę agresorów i tych, którzy są ofiarami.

Całkowicie wyeliminować agresji się nie da, ale na pewno można złagodzić skutki jakie ze sobą niesie przemoc i agresja. Pierwszym krokiem może być nawiązywanie kontaktu i wzmacnianie prawidłowych więzi międzyludzkich, między rodzicami i dziećmi, między wychowawcami i wychowankami, między nauczycielami i uczniami, między rówieśnikami.

BIBLIOGRAFIA

1. Bandura A., Wolters R.H. – *Agresje w okresie dorastania* PWN, Warszawa
2. Kołodziejczyk A., Czemiesowska K. – *Spójrz inaczej*. Wyd. ATE s.c. Skarżysko Kamienna, 1997.
3. **Kołodziejczyk A., Czemiesowska E.** – *Spójrz inaczej – na agresję*. Wyd. ATE s.c. Starachowice 2001.
4. Kmiecik-Baran K., Cieślak W. – *Bez zgody na przemoc w szkole i pracy*. Instytut Promocji Nauczycieli, Gdańsk, 2000
5. Karkowska M., Czarnecka W. – *Przemoc w szkole*. Oficyna Wydawnicza "IMPULS"

AGRESJA

Zachowanie negatywne polegające na wyrządzeniu krzywdy fizycznej lub psychicznej istotom żywym lub przedmiotom martwym.

ZŁOŚĆ	AGRESJA
<ul style="list-style-type: none">➤ emocja➤ przeżywanie➤ jednostkowa➤ pomaga➤ naturalna➤ dopuszczalna➤ stan, w którym się znajduję	<ul style="list-style-type: none">zachowaniedziałaniewięcejniszczydestrukcyjnanegatywnaskierowana przeciwko komuś, czemuś

KIERUNKI PRACY NAD AGRESJĄ

<u>DZIAŁANIA DORAŻNE</u>	<u>DZIAŁANIA DŁUGOFALOWE</u>	
<p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;"><i>Deeskalacja działań agresywnych</i> (zahamowanie na dziś)</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <ul style="list-style-type: none"> • monitorowanie – obserwacja • rozdzielenie • odizolowanie sprawcy i obiektu agresji • poinformowanie o konsekwencjach • poinformowanie wychowawcy, rodziców, rozmowa z pedagogiem, dyrektorem szkoły • danie zajęcia nadpobudliwym • krzyk • wzmacniacze „Stop”, gwizdek, dzwonek • nazwanie po imieniu tego co widzę • dotyk obserwatora • nie pozwolić uciec • rozmowa • pozbawić anonimowości • udzielić pomocy sprawcy, obiektowi i świadkom • Sięgnięcie po pomoc z zewnątrz (kurator, policja) 	<p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;"><i>Profilaktyka zachowań agresywnych</i> (nauczyciele)</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <ul style="list-style-type: none"> • własny wzorzec • rozpoznawanie dzieci w grupie • uczenie umiejętności radzenia sobie ze złością • uczenie komunikowania się, rozwiązywania konfliktów a) w realnym życiu b) poprzez programy edukacyjne: „Spójrz inaczej”, „ Spójrz inaczej na agresję”, „<i>DRUGI ELEMENTARZ</i> czyli <i>Program Siedmiu Kroków</i>”, „Sobą być – dobrze być”. • tworzenie właściwej atmosfery w szkole (ochrona I klasy) • tworzenie właściwej sytuacji rodzinnej (np. na wywiadówkach) 	<p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;"><i>Terapia</i> (specjaliści)</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <ul style="list-style-type: none"> • praca z obiektem agresji • rozmowa z agresorem • wsparcie dla świadka • praca z grupą (np. klasa, która jest świadkiem) • terapia rodzinna

KORZYŚCI Z LEKCJI „ Spójrz inaczej na agresję ”

- ◆ Nazwą po imieniu co to jest
- ◆ Dowiedzą się jakie są przyczyny i skutki agresji
- ◆ Jak zachowywać się inaczej – nieagresywnie
- ◆ Staną się weselsze, otwarte i szczerze
- ◆ Podejmą decyzję o zmianie zachowania
- ◆ Agresja zacznie im przeszkadzać
- ◆ Będą wiedziały, że mogą się złościć bez agresji
- ◆ Zwiększy im się tolerancja – inni też mogą się złościć
- ◆ Nie będą bezradne, przyjmą odpowiedzialność
- ◆ Może podejmą rozmowy z rodzicami
- ◆ Uczą się pracy w grupach, współdziałania – integracja zespołu
- ◆ Uczą się współodczuwania
- ◆ Dowiedzą się, że jesteśmy różni

